

تاریخ علم

تاریخ علم در اسلام و ایران به روایت دکتر علی اکبر ولایتی (بخش نودوم)

آنچه در پی می‌آید، ادامه مجموعه مباحث مطرح شده از سوی دکتر علی اکبر ولایتی در مجموعه‌نامه‌های «ایران» در سیمای جمهوری اسلامی ایران با موضوع تبیین تاریخ علم در اسلام و ایران است:

سروان ملکم مأموریت داشت که به هر نحو شده، هندوستان را از تهدید هرساله حمله‌زمان شاه‌راهی بپوشد، زیرا انگلستان یقین داشت که دولت فرانسه، دیر یا زود، از نفوذ خود روی زمان شاه برای حمله به هندوستان بهره خواهد برد. افزون بر این، تسلط دوباره ایران بر افغانستان سبب می‌شد به علت روابط حسنه دولت انگلستان یا دربار قاجار، تجارت کمپانی هند شرقی رونق از دست‌رفته را بازیابد. هیات انگلیسی در هفتم رمضان ۱۲۱۴ ق (اول فوریه ۱۸۰۰ م) در بندر بوشهر از کشتی پیاده‌واری طهران (تهران) شد. پس از انعقاد چندین معاهده استعماری با دولت قاجار، سروان ملکم، نماینده انگلستان و هیات همراه به اتفاق اولین سفیر فتحعلی شاه در حکومت انگلیسی هند، حاجی خلیل خان قزوینی، به مرکز فرمانروایی انگلستان در هندوستان عزیمت کردند و ملکم به محض ورود، به پاس خدمات گرانبایش به دولت انگلستان به سمت منشی اول فرمانروای هندوستان منصوب شد.

از جمله مأموران سیاسی و نظامی هیات ملکم، دو افسر انگلیسی مأمور در هندوستان به نام‌های سروان کریستی وستون پاتینجر (۱۸۵۶-۱۷۸۸ م) بودند که مأموریت داشتند از راه خشکی قدرت طبیعی، اقتصادی، نظامی و راه‌های سوق الجیشی مناطق بلوچستان و ایران جنوب شرقی را بر سر می‌ارزاش آردو کشتی در این نواحی را تعیین کنند. آنچه نظر خواننده سفیرنامه پاتینجر را جلب می‌کند این است که وی و همکارش، بدون داشتن حداقل دانش پزشکی، به طبابت در میان مردم ایران اقدام کرده و از این راه، جمعی را بیمار ساخته بودند. وی خود ادعا می‌کند که دچار از این کار بوده و نیز اینکه تجویز دارو برای فراهم آوردن دوستانی در میان مردم عادی انجام داده است. طبابت‌های تجربی و ناپخته پاتینجر و کریستی به این موارد محدود نمی‌شود و پاتینجر در ادامه، شرح مفصلی از طبابت شایدانه‌ای که به همدستی یکی، دو نفر از مردم محلی انجام شده بود، می‌آورد. او می‌گوید چون پدر دختر بیمار، ثروتی بی حساب داشت، تا خوب چانه زده و معامله‌ای مناسب نکردیم، به هیچ وجه دوايي به آنها اعطا نکردیم. برای هربار معاینه با رضا و رغبت، ۲۰۰ تا ۳۰۰ روپیه پرداخت می‌کردند. ضمناً این دو افسر شاید انگلیسی در خاطرات خود، وقایع‌ها را در توصیف بانوان بیمار ایرانی به قلم رانده‌اند که بازنشر آنها از حدود اخلاق خارج است. به فاصله کوتاهی پس از سفر این هیات انگلیسی به تهران، در ۱۲۲۳ ق / ۱۸۰۷ م، یک هیات فرانسوی به ریاست ژنرال کلارود ماتو دو گاردان^(۱) از دوستی پاتینلون به ایران آمد. در این هیات، یک پزشک فرانسوی نیز حضور داشت. پیش از حرکت گاردان در دستوری که متن آن تاریخ ۱۰ می/ ۱۸۰۷ م را دارد، به گاردان تاکید شده بود مأموریت وی عبارت از این است که دشمنی ایرانیان را ضد روسیه و انگلستان تشدید کند و آتش کینه ایرانیان را ضد روسیه تندتر بسازد. گاردان باید سعی کند یک پیمان اتحاد مثلث میان دولت‌های فرانسه و عثمانی و ایران منعقد کند تا اینکه باب عالی عثمانی و ایران بتوانند عملیات خود را میان دریای سیاه و دریای مازندران متمرکز کنند. گاردان موظف است سازمان‌های نظامی ایران را منظم سازد و با مشاوره خود به سپاه ایران کمک کند. او همچنین مأموریت داشت درباره نقشه اشغال هند با ۴۰ یا ۵۰ هزار سرباز فرانسوی و همان عده سرباز ایران مطالعه کند. گاردان زمانی که مأمور ایران شد، از لشکرگاه کین فین آشتاین تنها دو آجودان و یک افسر پیاده و دو افسر جزء همراه داشت. وی پس از رسیدن به استانبول افسران دیگری را که لازم داشت، از میان فرانسویانی که در استانبول بودند، برگزید. گاردان در این سفر دور و دراز بی‌زمانه معاونان دلیر و فرمانبردار و کاردار و باهوش بود و از حسن انتخاب او درباره همراهانش همین بس که بسیاری از ایشان بعدها مردان نامی فرانسه شدند و نام‌شان در تاریخ فرانسه ضبط شد. نهایتاً اعضای اصلی هیات اعزامی فرانسه که به ریاست ژنرال گاردان راهی ایران شده بودند، شامل ۱۲ نفر غیرنظامی و ۵ نفر نظامی شدند. متأسفانه نام پزشک فرانسوی همراه ژنرال گاردان در تاریخ ثبت نشده است، اما گویا وی در ایران، درمانگاهی تاسیس کرده که مورد استقبال و توجه مردم قرار گرفته و به توسعه طب جدید در ایران تاثیر بسیاری داشته است. چهار کنشش فرانسوی نیز مدرسه‌ای در تهران تاسیس کردند که نه از سرنوشت درمانگاه پس از شکست مأموریت ژنرال گاردان آگاهی داریم و نه از سرنوشت مدرسه کنششان فرانسوی.

پی نوشت:
1-General Claude Mathieu de Gardane

نیمکت خبر

شرط جدید ایجاد رشته دانشگاهی اعلام شد

علی خاکی صدیق در گفت‌وگو با مهر با اشاره به شرایط ایجاد رشته‌های جدید گفت: «رشته‌های جدیدی که ایجاد می‌شوند، باید دارای پیوست اشتغال باشند؛ به این معنی که وزارت علوم رشته‌ای را که شغل آینده آن برای دانشجوی مشخص نباشد و همراه رشته پیوست شغلی آن ارائه نشود، بررسی نمی‌کند. «معاون آموزشی وزارت علوم یادآور شد: «وزارت علوم از راه اندازی رشته‌های جدید و بین‌رشته‌ای استقبال می‌کند و هر دانشگاهی که بتواند ایده و طرح مناسب و اصولی در این حوزه ارائه کند، با استقبال وزارت علوم مواجه می‌شود. او ادامه داد: «دانشگاه‌ها باید به سمت تاسیس رشته‌های جدید و تدریس بین‌رشته‌ای حرکت کنند و بدون شک این یکی از اهداف ما برای آینده نزدیک خواهد بود. خاکی صدیق افزود: «رشته‌های جدید بر حسب نیاز کشور و ضرورت تعیین می‌شوند، بنابراین می‌توانند کمک زیادی به پیشرفت علمی کشور داشته باشند.»

معاون تحقیقات، فناوری و نوآوری دانشگاه آزاد اسلامی از تصویب نهایی آیین‌نامه جامع بازار فناوری و ستراهای نوآوری شامل صندوق خطرپذیر ستارگان و صندوق فناوری توسط هیات امنای دانشگاه آزاد اسلامی خبر داد.

روح‌الله دهقانی فیروزآبادی، معاون تحقیقات، فناوری و نوآوری دانشگاه آزاد اسلامی در گفت‌وگو با روابط عمومی دانشگاه آزاد اسلامی با گرامیداشت ۱۶ آذر روز دانشجو گفت: «امیدوارم مجموعه دانشگاه آزاد اسلامی بتواند در گام دوم انقلاب بسیار بهتر از ۴۰ سال اول به توسعه و رشد انقلاب و کشور کمک کند.»

وی با بیان اینکه امروز ۱۶ آذر یک مناسبت مبارک برای دانشگاه آزاد اسلامی به حساب می‌آید، اظهار داشت: «امروز با حمایت‌های ویژه هیات امنای، هیات رئیسه و شورای دانشگاه آزاد اسلامی، آیین‌نامه جامع بازار فناوری و ستراهای نوآوری شامل صندوق خطرپذیر ستارگان و صندوق فناوری دانشگاه آزاد اسلامی در هیات امنای دانشگاه به تصویب نهایی رسید.»

معاون تحقیقات، فناوری و نوآوری دانشگاه آزاد اسلامی افزود: «هوشمندی و آینده‌نگری هیات امنای و هیات رئیسه دانشگاه آزاد اسلامی باعث شد در رویکرد آموزش عالی دانشگاه تغییر جدی صورت گرفته و از دانشگاه نسل یک و دو به سمت دانشگاه اسلامی حرکت کنیم. «دهقانی فیروزآبادی با بیان اینکه دانشگاه اسلامی دارای کارکردهای خاص خود است که ویژگی‌های دانشگاه نسل سوم و چهارم را دربر می‌گیرد، گفت: «نقطه شروع این هوشمندی و تغییر رویکرد جدی، تشکیل معاونت مستقل تحقیقات، فناوری و نوآوری در دانشگاه آزاد اسلامی بود؛ معاونتی که به‌صورت اختصاصی و مستقل در حوزه فناوری، نوآوری، تبدیل علم به ثروت و محصول فعالیت می‌کند، یک امر بسیار مبارک است که از ۶ ماه پیش اتفاق افتاد. «او خاطرنشان کرد: «پس از ایجاد معاونت تحقیقات، فناوری و نوآوری بازدیدهای گسترده‌ای در سطح کشور انجام شد. همچنین باخورداری زیادی از موانع و مشکلاتی که در راه توسعه فناوری و تجاری‌سازی محصولات پیش روی دانشگاه بود، به دست آمد و محصول این باخوردورها، افکار صاحب‌نظران و مشاوره اهل فن در این حوزه منجر به ایجاد آیین‌نامه بازار فناوری و ستراهای نوآوری شد. «معاون تحقیقات، فناوری و نوآوری دانشگاه آزاد اسلامی با اشاره به آیین‌نامه جامع بازار فناوری و ستراهای نوآوری اظهار داشت: «این آیین‌نامه بسیار روان و با آزادی عمل در چارچوب قوانین دانشگاه طی دو ماه گذشته تهیه شد و به هیات امنای دانشگاه ارسال شد و امروز با حمایت و پشتیبانی ارزشمند هیات امنای دانشگاه به تصویب نهایی رسید.»

دهقانی فیروزآبادی افزود: «این آیین‌نامه که شامل صدور مجوز تشکیل صندوق VC برای صندوق خطرپذیر فناوری دانشگاه آزاد اسلامی است، بسیار اهمیت دارد، چراکه این صندوق دارای بیش از ۲۰۰ میلیارد تومان سرمایه اولیه برای حمایت از فناوران دانشگاه است. همچنین حضور دانشگاه آزاد اسلامی در فراصندوق ستارگان که یک صندوق ملی خطرپذیر

آغاز حرکت ماشین فناوری دانشگاه آزاد اسلامی

محمدجواد صدیقی مهر، مدیرکل پارک علم و فناوری دانشگاه آزاد اسلامی در گفت‌وگو با «فرهنگستان» جزئیات تازه‌ای درباره این جلسه ارائه داد. او با بیان اینکه آنچه پیش‌تر وجود داشت، سازوکار تبدیل علم به مقاله بود که ذیل مسائل پژوهشی صورت می‌گرفت، گفت: «آنچه امروز تصمیم‌گیری شد، تبدیل پژوهش به فناوری بود. تبدیل پژوهش به فناوری امری است که شعارهای زیادی ذیل آن صورت می‌گیرد، اما اتفاقی که امروز در دانشگاه آزاد اسلامی افتاد، یک اقدام عملیاتی بود.»

صدیقی مهر در ادامه با اشاره به سازوکارهایی که در معاونت فناوری و نوآوری دانشگاه آزاد اسلامی در نظر گرفته شده بود، اظهار داشت: «این سازوکارها ذیل دو موضوع در معاونت تدوین شده بود؛ یک، ستراهای نوآوری که هسته اصلی فناوری است و دو، صندوق پژوهش و فناوری دانشگاه که مأموریت پشتیبانی مالی و اجرایی را دارد.» او ادامه داد: «این دو مساله در جلسه هیات امنای به نظر سنجی گذاشته شد که هیات امنای با یک نگاه دقیق و با تعامل زیاد، آن را مورد بررسی قرار دادند. از نکات قابل توجه این جلسه، علاقه اعضا نسبت به مساله فناوری بود که به حمایت قطعی منجر شد، به طوری که این حمایت جزء بی‌سابقه‌ترین مصوبات هیات امنای است که باعث شد این حجم از موضوع در یک جلسه بحث و تایید شود.»

مدیرکل پارک علم و فناوری دانشگاه آزاد اسلامی در ادامه با بیسان اینکه در این جلسه صندوق پژوهش و فناوری تاسیس و مصوب شد، گفت: «از این به بعد هم مرحله ثبت آن طی خواهد شد. «او در ادامه به مصوبات دیگر این جلسه اشاره کرد و گفت: «بحث دیگری که در این جلسه مورد بررسی قرار گرفت، آیین‌نامه ستراهای نوآوری بود، که این آیین‌نامه نیز به تصویب رسید و طی روزهای آینده به واحدها ابلاغ خواهد شد. «صدیقی مهر در پایان افزود: «پس در این جلسه سه مصوبه صورت گرفت: ۱- صندوق پژوهش و فناوری دانشگاه، ۲- آیین‌نامه سترای نوآوری و ۳- شیوه‌نامه ستراهای نوآوری. لذا این سه مصوبه به کمک هیات امنای به نتیجه رسید و این می‌تواند برای حرکت ماشین فناوری دانشگاه راهگشا باشد.»

تصویب نهایی آیین‌نامه جامع بازار فناوری و ستراهای نوآوری در هیات امنای

مصوبه بی سابقه ورود به دانشگاه‌های نوآور

تصویب آیین‌نامه جامع بازار فناوری و ستراهای نوآوری نقطه عطفی در حرکت دانشگاه آزاد اسلامی

وی با بیان اینکه باید قدران حمایت ویژه هیات امنای دانشگاه آزاد اسلامی برای تصویب نهایی آیین‌نامه جامع بازار فناوری و ستراهای نوآوری باشیم، گفت: «این اقدام نقطه عطفی در حرکت رسمی و قانونی دانشگاه آزاد اسلامی به سمت دانشگاه اسلامی است. ۱۶ آذر سال جاری یک برگ دیگری از افتخارات دانشگاه آزاد اسلامی است که باید به تقویم دانشگاه اضافه شود، چراکه می‌تواند باعث تحول در آموزش عالی شود. «معاون تحقیقات، فناوری و نوآوری دانشگاه آزاد اسلامی ابراز امیدواری کرد با حرکت جدی که دانشگاه آزاد اسلامی به‌عنوان پیشرو در کشور آغاز کرده است، در چند سال آینده چشمه‌های درخشانی از جوشش فناوری و تولید ثروت دانش‌بنیان در کشور مشاهده کنیم. وی خاطرنشان کرد: «از همه خانواده دانشگاه آزاد اسلامی می‌خواهم با حمایت خاص و ویژه هیات امنای دانشگاه آزاد اسلامی کمرنبندهای همت خود را بسته و در حوزه فناوری و نوآوری و تولید ثروت از علم تمام تلاش خود را به کار برند.»

است نیز در این آیین‌نامه پیش‌بینی شده است. ظرفیت شروع هزار میلیارد تومانی برای این کار، ظرفیت بسیار بالایی محسوب می‌شود. «وی در ادامه با تاکید بر اینکه سرمایه دانشگاه آزاد اسلامی، سرمایه ریالی دانشگاه نیست، گفت: «سرمایه اصلی دانشگاه وجود استاید و دانشجویانی است که به‌شدت به حوزه فناوری و تولید ثروت علاقه‌مند هستند. یکی دیگر از سرمایه‌های اصلی دانشگاه زیرساخت‌ها، ساختمان‌ها، تجهیزات، آزمایشگاهی و همه اجزایی است که می‌تواند به هر شرکت کمک کند»

معاون تحقیقات، فناوری و نوآوری دانشگاه آزاد اسلامی افزود: «یکی دیگر از دارایی‌های دانشگاه آزاد اسلامی پراکندگی و نفوذ این دانشگاه در بدنه مردم و دولت است. طبق آمارهای غیررسمی که وجود دارد، بین ۶۰ تا ۷۰ درصد کارکنان دولت و شرکت‌های خصوصی فارغ‌التحصیل دانشگاه آزاد اسلامی هستند. «دهقانی فیروزآبادی با اشاره به سرمایه دیگر دانشگاه آزاد اسلامی گفت: «این سرمایه که می‌تواند به‌عنوان متصل‌کننده سرمایه‌های دیگر به امنای دانشگاه آزاد اسلامی کمرنبندهای همت خود را بسته و در حوزه فناوری و نوآوری و تولید ثروت از علم تمام تلاش خود را به کار برد.»

معاون تحقیقات، فناوری و نوآوری دانشگاه آزاد اسلامی افزود: «یکی دیگر از دارایی‌های دانشگاه آزاد اسلامی پراکندگی و نفوذ این دانشگاه در بدنه مردم و دولت است. طبق آمارهای غیررسمی که وجود دارد، بین ۶۰ تا ۷۰ درصد کارکنان دولت و شرکت‌های خصوصی فارغ‌التحصیل دانشگاه آزاد اسلامی هستند. «دهقانی فیروزآبادی با اشاره به سرمایه دیگر دانشگاه آزاد اسلامی گفت: «این سرمایه که می‌تواند به‌عنوان متصل‌کننده سرمایه‌های دیگر به امنای دانشگاه آزاد اسلامی کمرنبندهای همت خود را بسته و در حوزه فناوری و نوآوری و تولید ثروت از علم تمام تلاش خود را به کار برد.»

پیش از این «فرهنگستان» در گزارشی مفصل درباره فراصندوق ستارگان در شماره ۲۹۲۲ خود که سه‌شنبه ۱۲ آذرماه منتشر شد، به جزئیات سازوکار آن پرداخت. در قسمتی از این گزارش محمدجواد صدیقی مهر، مدیرکل پارک علم و فناوری دانشگاه آزاد اسلامی سازوکار اجرایی فراصندوق ستارگان را این گونه تشریح کرد: «مخاطب این صندوق شرکت‌های دانش‌بنیان نیستند، بلکه مخاطب آن صندوق‌های خطرپذیری هستند که تامین سرمایه را از این صندوق‌ها تامین می‌کنند و آنها خودشان با شرکت‌های دانش‌بنیان و مجموعه‌های فناور طرف می‌شوند. در واقع سازوکار حمایت به این صورت است که مشابه صندوق هاست، اما یک آسیب‌شناسی که در کشور انجام شده، این بود که صندوق‌های خطرپذیر طی سال‌های اخیر در واقع خطرپذیری نداشتند و همه این صندوق‌ها تبدیل به موسسه مالی و اعتباری شده بودند و همان شرایطی را ارائه می‌دادند که بانک‌ها با شرایط سخت ارائه می‌دهند. فراصندوق ستارگان با حضور دانشگاه آزاد اسلامی، ستاد اجرایی حضرت امام و معاونت علمی و فناوری تشکیل شد که در واقع سرمایه‌هایی را هدایت کنند که صندوق‌های سرمایه‌گذاری خطرپذیر (Venture Capital) مجبور شوند سرمایه را در مسیر خطرپذیر مصرف کنند. «در این میان نباید از «سترهای نوآوری» دانشگاه غافل شد، چراکه یکی از کارروهایی معاونت تحقیقات، فناوری و نوآوری دانشگاه آزاد اسلامی ارائه‌اندازی این سترهاست. دکتر طهرانچی در جلسه ۲۹ فروردین امسال خود با اتاق بازرگانی اصفهان درباره اهمیت این سرا می‌گوید: «ویکسرد ما بسترسازی اشتغال دانش‌بنیان است، چراکه ایرانیان افراد باهوشی هستند و نسبت به آینده جوانان خود احساس مسئولیت دارند و اگر بدانند ما هم این حساسیت را درک کرده‌ایم و برای اشتغال و آینده جوانان برنامه داریم، شعار دانشگاه آزاد اسلامی در سال ۱۴۰۴ محقق خواهد شد. در اتاق بازرگانی، صنعتگران و صادرکنندگان بزرگ گرد هم هستند و اگر بتوانیم حلقه علم و اقتصاد را به یکدیگر پیوند بزنیم، می‌توانیم مولفه‌های اقتصاد کشور را شکل دهیم. از طرف دیگر این سترهای نوآوری ترکیبی از محیط جدید تخصصی بازار و نتیجه‌های قدیمی است که فضایی برای تعامل بین تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان ارتباط منسجم ایجاد کند. در سرای نوآوری، مرکز رشد، پارک علم و فناوری، شتاب‌دهنده، سرمایه‌گذار، مدرسه خلاقیت و... وجود خواهد داشت؛ ما آمادگی داریم در همه شش‌هرا مراکز R&D را به دانشگاه ببریم، چراکه هرچقدر آموزش ما به اشتغال نزدیک‌تر شود، دانشجویپذیری ما بیشتر می‌شود.»

۲ برابر شدن خدمات صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران

ایمان افتخاری، رئیس صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران معاونت علمی ریاست جمهوری عمده فعالیت‌های این مرکز را در حوزه‌هایی مانند حمایت از طرح‌های پژوهشی، پسادکتری، پسادکتری ویژه، رساله‌های دکتری، حمایت از همایش‌ها و رویدادهای علمی، اعطای کرسی پژوهشی و اعطای پژوهانه (گرنٹ) دانست و گفت: «البته حمایت از ایجاد و توسعه مراکز نوآوری نیز در این لیست قرار دارد تا فعالیت‌های علمی بیشتری در کشور توسط محققان انجام شود. افتخاری ادامه داد: «از زمان شکل‌گیری تاکنون صندوق در بیشتر این فعالیت‌ها رشد دوبرابری داشته است، بنابراین ایجاد تنوع در نوع فعالیت‌ها و ارائه خدمات، کیفیت‌بخشی، ایجاد تعادل، نکتر، هدف‌گرایی و آمایش پژوهشی از جمله رویکردهای جدید صندوق است تا ضمن حمایت متوازن با توجه به ظرفیت دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی نگاه منطقی و درست به تولید علم و امور پژوهش و فناوری داشته باشد. او تدوین برنامه‌های چالش، پیشگامان، میثاقی و پیش‌نشان را از دیگر راهبردهای جدید صندوق دانست و بیان کرد: «صندوق فعالیت‌های مهمی در عرصه بین‌المللی دارد که در این راستا می‌توان به همکاری با کشورهای روسیه، آلمان، چین، ژاپن و اتریش اشاره کرد.»

ثبت‌نام کتکور ارشد ۹۹ آغاز شد

آزمون ورودی دوره‌های کارشناسی ارشد ناپیوسته سال ۹۹ در ۶ گروه آموزشی و برای ۱۴۱ کدرشته امتحانی، شامل ۵۴ کدرشته امتحانی علوم انسانی، ۱۷ کدرشته علوم پایه، ۲۴ کدرشته امتحانی فنی‌مهندسی، ۲۳ کدرشته امتحانی کشاورزی و منابع طبیعی، ۱۳ کدرشته امتحانی هنر و ۱۰ کدرشته دامپزشکی برگزار می‌شود. دفترچه راهنمای شرکت در آزمون کارشناسی ارشد سال ۱۳۹۹ و بیست‌وپنجمین دوره المپیاد علمی دانشجویی کشور از روز گذشته روی سایت سازمان سنجش قرار گرفته و ثبت‌نام در این دوره از آزمون نیز از ۱۶ آذر آغاز و تا دوشنبه ۲۵ آذرماه ۹۸ ادامه خواهد داشت. آزمون ورودی کارشناسی ارشد ناپیوسته سال ۹۹ در مرحله اول بیست‌وپنجمین دوره المپیاد علمی دانشجویی کشور روزهای پنجشنبه ۲۸ و جمعه ۲۹ فروردین ماه ۹۹ برگزار می‌شود. پذیرش دانشجوی دوره‌های روزانه، شبانه، مجازی، پیام‌نور، دانشگاه آزاد اسلامی، دانشگاه‌ها و موسسات دولتی و دانشگاه‌ها و موسسات غیردولتی و پردیس‌های خودگردان در دوره کارشناسی ارشد ناپیوسته سال ۹۹ صورت می‌گیرد.

